

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВОЛИНИ (ПОЧ. ХХ СТ.)

Здійснено ретроспективний аналіз організації навчання в медичних закладах Волині початку ХХ століття. При цьому проаналізовано навчальні плани і програми, окрему навчальну літературу для виявлення суттєвих засобів, форм організації та методів професійної підготовки майбутніх фельдшерів та акушерок для надання медичної допомоги дітям та дорослому населенню Волинської губернії.

Зазначимо, що дослідження історії розвитку медичної освіти, зокрема й на Волині, є актуальним, оскільки історичний досвід збагачує наше знання про епоху, а також має бути врахованим при розробці сучасного змісту освітнього процесу у вищих навчальних закладах та коледжах. Зазначимо, що підготовка фельдшерів на Волині мало неабияке суспільне значення для населення краю, особливо для простого народу на початку ХХ століття.

Волинське Земство намагалось лікарську допомогу зробити більш доступною для населення. Протягом багатьох років Земство не могло забезпечити простих людей необхідною медичною допомогою, оскільки кількість лікарів була досить незначною. Тому Волинське Земство приділяло значну увагу підготовці фельдшерів та фельдшерок-акушерок. Відповідно до висновків Земства педагогічною радою Волинської фельдшерської школи було прийнято рішення підняти рівень успішності учнів та учениць.

Згідно з цим рішенням у школу приймали молодих людей (чоловіків не молодших 15 і жінок – 16 років), які закінчили двокласні училища Міністерства Народної Освіти, або 4 класи середніх навчальних закладів, тому що ці навчальні заклади надавали повноцінні загальні знання. Варто відзначити, що при двокласних училищах були трирічні підготовчі курси (3 групи) з програмою трирічних початкових народних училищ. У такий спосіб діти в двокласних училищах навчалися 5 років. Слід зазначити, що у 2-х класах двокласних училищ вивчали: Закон Божий, російську мову, арифметику (повний курс), геометрію, природознавство (елементарні відомості з фізики, зоології, ботаніки і мінералогії), історію Росії, географію (загальну і Росії), креслення, малювання і краснопіс.

У 1908/1909 навчальному році педагогічною радою Волинської фельдшерської школи було прийнято рішення приймати на навчання за конкурсом атестатів. Проте, як показала практика, відмінні оцінки в атестатах, виданих окремими двокласними школами Міністерства Народної Освіти, не завжди відповідали знанням і не гарантували достатнього рівня знань учнів та учениць. Зокрема, дівчата, які закінчили 4 класи середніх навчальних закладів, виявилися у більшості випадків малограмотними. Тому з 1909/1910 навчального року був запроваджений екзамен із російської мови (диктант і твір на вільну тему) та екзамен із геометрії в обсязі двокласних училищ (зазначеного предмета не було в 4 класах жіночих середніх навчальних закладах і в жіночих 2-х класних училищах Міністерства Народної Освіти). Таким чином педагогічна рада школи опікувалася про якісніший відбір прийнятих у школу учнів та учениць [1: 5].

Навчання в першому класі виявилось досить складним для учнів. Лише здібні могли цілком успішно осилити цілу низку навчальних дисциплін. Особливо багато мали працювати учні з середніми здібностями, щоб завершити перший рік навчання. Для тих, хто мав гірші здібності, перший курс школи ставав зовсім нелегким. Програма першого класу була наступною: Закон Божий – 4 год.; анатомія – 6 год.; фізіологія (друге півріччя) – 3 год.; зоологія – 3 год.; ботаніка – 2 год.; латинська мова – 2 год.; російська мова – 4 год.; у першому півріччі та 1 год. у другому; фізика – 4 год.; хімія – 5 год. Отже, навчальне навантаження становило всього 30 годин уроків щотижня [1: 5].

Аналіз архівних джерел засвідчує, що вкрай важкими для вивчення учнями виявилися анатомія, фізіологія, фізика, хімія, а менш важкими – зоологія та ботаніка.

Анатомія викладалася за підручником Бурцева, який був значний як за обсягом, так і за кількістю фактів, що подавалися в ньому і які учні мали завчити протягом року. У першому півріччі вивчалася загальна частина анатомії й остеологія з прикладами. У другому півріччі більш поглиблено вивчалася структура м'язів, судинної і нервової систем. Такий поділ предмета був зумовлений тим, що з другого півріччя учні також починали вивчення фізіології. У першому класі з курсу фізіології вивчали фізіологію рослинних процесів, другу частину фізіології вивчали в першому півріччі другого класу. Це, в свою чергу, дозволяло з другого півріччя другого класу починати систематичне вивчення внутрішніх хвороб.

Фізика вивчалася за підручником Попова, прийнятим для вивчення в жіночих гімназіях, а хімія за підручником Бубнова, але підручник цей був складений далеко не науково. При вивченні зоології за основу був прийнятий підручник професора Нікольського, хоча в ньому окремі теми розглядалися поверхово. Вивчення ботаніки здійснювалося за підручником Кривцева, але при цьому викладач з цієї дисципліни додавав до нього облік про бактерії, та розширював розуміння й знання учнів про лікарські трави, котрі росли на території Російської імперії та Волинського краю. З огляду на вищезазначене, навчальне навантаження, його зміст у першому класі були достатньо складними учням для вивчення [1: 6].

У першому півріччі в 2-му класі учні закінчували вивчення фізіології. Це дозволяло їм з другого півріччя розпочинати систематичне вивчення патології й терапії внутрішніх хвороб. Цей курс закінчувався в першому півріччі третього класу. Як особливий предмет учні вивчали й діагностику, її вивчали протягом обох піврічч у другому класі (5 годин щотижня). Цей значний обсяг часу був потрібний викладачеві, щоб працювати з кожним учнем (чи ученицею) індивідуально. Це зумовлене необхідністю привчити їх розпізнавати і правильно

визначати конкретні явища (на матеріалі обстежень внутрішніх органів, при визначенні пульсу, подиху і под.), а це потребувало чимало навчального часу. Крім того, окремим предметом виділялася загальна патологія з паталогічною анатомією. На вивчення цієї дисципліни виділялося 2 години щотижня. Природно, що така мала кількість годин не дозволяла учням достатньою мірою оволодіти знаннями цієї складної науки. Проте недостатня кількість годин компенсувалася тим, що викладач цієї дисципліни обіймав посаду протектора лікарні і в той же час проводив щотижня з учнями дві години практичних занять з анатомії. На основній роботі у процесі розтину трупів він завжди використовував нагоду, щоб показати учням паталогічні зміни. Таким чином, практичні заняття з анатомії проводилися паралельно з практичними заняттями з патології [1: 7].

У третьому класі учні відвідували клінічні уроки патології та терапії внутрішніх хвороб. У першому півріччі починали з хвороб, які учні вивчали на систематичному курсі (теоретичному) в другому півріччі другого класу. Теоретичні знання внутрішніх хвороб передували клінічним урокам, тому що лише в такому випадку можливо було проводити диференціальну діагностику. Це сприяло свідомому засвоєнню знань. Вивченню клінічних внутрішніх хвороб у третьому класі було відведено мало уроків, а саме: в першому півріччі – 3 уроки (вони були просто продовженням систематичного курсу) і в другому півріччі – 6 уроків.

Вивченню зубних хвороб також приділяли недостатньо уваги (цей недолік був у всіх школах). З ними учні ознайомлювалися оглядово в процесі вивчення хірургії. Також практичні заняття з оволодіння вміннями лікування зубних хвороб зводилися винятково до екстирпації зубів. Це, у свою чергу, спричинило виникнення суперечності: з одного боку – відсутність достатніх умінь учнів через недостатнє опанування хвороб, а з іншого – за статистичними даними (картками) у Волинській губернії зубні хвороби були досить поширені серед сільського населення, а медична допомога, як правило, зводилася винятково до видалення зубів (щороку видалялися зуби не менше як у 10 тисяч пацієнтів). Для теоретичного і практичного вивчення зубних хвороб було відкрито при школі лікувальний кабінет для безкоштовної допомоги хворим. Учениць звільняли від цих уроків, тому що вони мали в третьому класі 32 обов'язкових відвідування (щотижня) уроків [1: 7].

На той час фельдшерська і фельдшерсько-акушерська школи вважалися нижчими навчальними закладами. Тим часом всі викладачі цих шкіл мали вищу освіту, а тому навчальні програми фельдшерської школи відповідали змісту освіти середнього медичного навчального закладу.

Загалом фельдшерські школи, як нижчі навчальні заклади, не надавали своїм вихованцям права на відстрочку від військової повинності. І хоча до школи завжди бажали вступати юнаки 18-19 років, часто штучно доводилося приймати учнів не старше 17 років (враховуючи, що вихованець може пробути в одному або двох класах за тих чи інших причин 2 роки). Також дирекція пропонувала вихованцеві, якому термін відбування військової повинності настав до закінчення школи, подати прохання на ім'я його величності Імператора про відстрочку відбування військової повинності. Такі прохання завжди задовольнялися, але вихованець при цьому хвилювався, чекаючи відповіді на своє прохання, в свою чергу це позначалося й на його успішності [2].

Постановою Медичної ради, від 12.01.1910 р., затверджувалося, що у фельдшерських школах могли запроваджуватися навчальні заняття з лікарської та гігієнічної гімнастики і масажу. Згідно з Постановою навчальні заняття мали тривати не менше восьми місяців, не враховуючи до цього терміну період іспитів [3: 50, 143]. Згідно з цією ж Постановою учениці, які бажали одержати звання повитух 1-го розряду за один рік навчання, мали отримати фельдшерське звання шляхом проходження курсу в спеціальних навчальних закладах і мати загальноосвітній ценз у розмірі знань 4-х класів урядової гімназії або такого ж за обсягом курсу іншого урядового навчального закладу [4: 259, 208].

Аналогічні навчальні плани на початку ХХ століття та програми реалізувалися й у Кременецькій фельдшерській школі. Цікавим явищем у Житомирській фельдшерській школі цього періоду було те, що в ній з 1900 по 1918 роки працювали поетапно 5 докторів медицини (В. Краснов, Є. Липський, М. Лісичин, І. Соболевський, В. Соколовський).

Всі вони, читаючи навчальні дисципліни, писали підручники, готували методичні матеріали, унаочнювали сам процес навчання муляжами, таблицями. Зокрема, доктор медицини В.І. Краснов у своєму підручнику [5] використовував порівняльний аналіз, симптоми венеричних захворювань. У достатньо точній, науковій, професійній мові він, крім аналізу власне хвороб, переконливо радить майбутнім фельдшерам які саме методи їм знадобляться під час лікування пацієнта на різних його етапах (діагностики, прогностики і терапії). Очевидно, приклад доктора Краснова В.І. та інших став прикладом для 30 вихованок школи, які стали студентками Петербурзького медінституту (3 з них стали докторами, професорами медицини в радянський час (20-ті рр. ХХ ст.).

На початку ХХ століття фельдшерськими школами Волині накопичено певний досвід широкої підготовки акушерок та фельдшерів, особливо для сільської людності, яка переважала в ті часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Врачебно-санитарная хроника Волынской губернии. – № 1. – 1910. – Январь. – С. 3-14.
2. Парамонов З.М., Голованов В.К., Парій В.Д. та інші. Історія розвитку охорони здоров'я на Житомирщині. Монографія. – Житомир: Полісся, 2004. – 480 с.
3. Центральний державний історичний архів м. Київ. (ЦДІА) Ф. 442. Оп. 666. Спр. 7.
4. ЦДІА м. Київ. Ф. 442. Оп. 663. Спр. 24.
5. Краснов В.І. Краткий курс кожных и венерических болезней. Изд. 2-е. – Житомир: Электро-типография Х.М. Швеца. – 272 с.

Матеріал надійшов до редакції 10. 10. 2006 р.

Круковская И.М. Организация обучения в медицинских учреждениях Волыни (нач. XX в.).

Осуществлен ретроспективный анализ организации обучения в медицинских учреждениях Волыни в начале XX века. При этом проанализированы учебные планы и программы, отдельную учебную литературу для определения существенных средств, форм организации и методов профессиональной подготовки будущих фельдшеров и акушеров для оказания медицинской помощи детям и взрослому населению Волынской губернии.

Krukovska I.M. The Organization of Studying at Medical Establishments in Volyn Region (the beginning of the 20th century).

The paper focuses on the retrospective analysis of study organization at medical establishments in Volyn region at the beginning of the 20th century. This comprises the analysis of the curricula as well as the special set of literature to determine the essential means, forms and methods of feldshers' and obstetricians' professional training, aiming at giving aid to infantile and adult population of Volyn region.